

Національний університет "Львівська політехніка"

ІВАНОЧКО
Уляна Ізяславівна

УДК 711.424

**РОЗВИТОК АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ
МІСТ ГАЛИЧИНИ
В УМОВАХ УРБАНІЗАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ 1772–1918 РР.**

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата архітектури

Львів – 2004

НО (НУкр) 5 + 482-00 (НУкр)

ЛННБ України ім. В. Стефаника

00762187 (V)

університеті "Львівська політехніка"

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному Міністерства освіти і науки України.

42.01
42.025.4

Науковий керівник – кандидат архітектури
Петришин Галина Петрівна,
професор кафедри дизайну та основ архітектури
Національного університету "Львівська політехніка"

Офіційні опоненти – доктор архітектури
Вадімов Вадім Митрофанович,
професор кафедри архітектури будівель і містобудування
Полтавського національного технічного
університету ім. Ю. Кондратюка (м. Полтава)

кандидат архітектури
Посацький Богдан Степанович,
професор кафедри містобудування
Національного університету "Львівська політехніка"
(м. Львів)

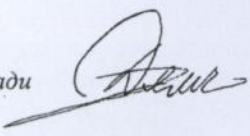
Провідна установа – кафедра містобудування
Київського національного університету будівництва й
архітектури (м. Київ).

Захист відбудеться " 29 " червня 2004 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.052.11 у Національному університеті "Львівська політехніка" (79013, Львів-13, вул. С. Бандери, 12, ауд. 226).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету "Львівська політехніка" за адресою: Львів, вул. Професорська, 1.

Автореферат розісланий " 29 " травня 2004 р.

В. о. вченого секретаря спеціалізованої вченої ради

 д. т. н., доц. Демчина Б.Г.

Актуальність проблеми. Розвиток економічних та суспільних явищ за останні десятиліття швидко змінюють наше життєве середовище. Тому сьогодні постають питання не лише подальшого розвитку та пристосування до нових умов сформованих міст, але й охорони спадщини недавнього минулого. Дослідження попереднього архітектурно-просторового розвитку міст з точки зору залежності від суспільних, виробничо-економічних, будівельно-технічних змін, врахування прогресивних концепцій просторового формування міських поселень можуть виявити архітектурні комплекси, які є характерним відображенням даної епохи і повинні підлягати охороні.

В Європі епохи абсолютизму XVIII-XIX ст. спостерігається значний зріст рівня урбанізації, в першу чергу в розвинутих індустріальних державах. У них відбулася структурна реорганізація історично-сформованих міст, виділення міст-регіональних центрів та орієнтація їх розвитку на масштаб і репрезентативність світових міст того часу. У цей період відбувається також теоретично-концептуальне опрацювання новозакладуваних міських поселень, особливо на Півдні України.

Вивчення формування та розвитку архітектури в умовах урбанізаційного процесу, що відбувався протягом 1772-1918 рр., дослідження особливостей архітектурно-просторового розвитку міст Галичини, зокрема Львова як столиці провінції, під впливом сукупності явищ, взаємопов'язаних із зовнішніми і внутрішніми аспектами життя міста, належить до назрілих потреб сучасної історико-урбаністичної науки. Це дозволяє повніше відтворити етапи розвитку та особливості формування міст в регіоні під впливом провідних європейських урбаністичних шкіл та виділити в містах зони особливої охорони.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є підсумком багаторічної науково-дослідної роботи і виконана відповідно до наукової теми кафедри дизайну та основ архітектури НУ "Львівська політехніка" "Вивчення архітектурної спадщини та значення художніх дисциплін у формуванні творчого мислення архітектора", а також у рамках українсько-австрійської програми міждисциплінарних досліджень Українського центру історичного містознавства (1995-2000 рр.).

Мета дослідження – виявити передумови та визначити закономірності й особливості розвитку архітектурно-планувальної структури міст Галичини у ході урбанізаційного процесу в 1772-1918 рр.

Основні завдання дисертаційного дослідження:

1. Систематизація результатів попередніх досліджень з питань розвитку архітектурно-планувальної структури міст Галичини й урбанізації регіону в період 1772-1918 рр.;
2. Визначення основних загальнонаукових методів і вибір методики для проведення дослідження;
3. Виявлення характерних напрямків розвитку архітектурно-планувальної структури міст Європи наприкінці XVIII–початку XX ст.; а також аналіз історичних передумов і виявлення чинників урбанізаційного процесу, які впливали на формування архітектурно-планувальної структури міст Галичини на різних етапах;

4. Характеристика основних періодів формування й визначення принципів розвитку архітектурно-планувальної структури Львова кін. XVIII–поч. XX ст. як столиці провінції;
5. Типологічна класифікація міст Галичини та висвітлення основних тенденцій їх архітектурно-планувального розвитку;
6. Виявлення та оцінка новоутворених протягом 1772-1918 рр. комплексів як інтегральної складової архітектурно-просторового розвитку міст Галичини з метою подальших пам'яткоохоронних заходів.

Об'єкт дослідження – Львів, а також тогочасні великі й середні міста Галичини: Бережани, Броди, Городок, Дрогобич, Золочів, Калуш, Коломия, Самбір, Снятин, Станіславів (Івано-Франківськ), Стрий, Тернопіль, Яворів.

Предмет дослідження – закономірності й особливості розвитку архітектурно-планувальної структури міст Галичини у ході європейського урбанізаційного процесу.

Межі дослідження. Хронологічні рамки дисертаційного дослідження охоплюють період 1772-1918 рр., тобто час існування коронного краю Галичини у складі Австрійської та Австро-Угорської імперії. Територіальні межі досліджуваного регіону обмежуються тією частиною території Галичини, що згідно з сьогодишнім адміністративним підпорядкуванням належать до Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей.

Методика дослідження ґрунтується на факторному аналізі з використанням методів першоджерел, структурного аналізу, типологічної класифікації, системного, порівняльного й морфологічного аналізів, графоаналітичного та методу натурних обстежень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в дисертації на основі вибраної методики, аналізу статистичних даних по всій сукупності міст, порівняльного дослідження планів міст та їх фрагментів визначено інтенсивність урбанізаційного процесу та принципи організації архітектурно-планувальної структури міст розглядуваного регіону в австрійський період. Визначено закономірності і спільні тенденції в розвитку архітектурно-планувальної структури Львова як столиці коронного краю кін. XVIII–поч. XX ст. з іншими європейськими столичними містами. Виявлено приклади застосування європейських нових для свого часу архітектурно-урбаністичних ідей у більших містах Галичини. Встановлено значення основних тогочасних вирішень архітектурно-планувальної структури для сучасного розвитку міст України.

Практичне значення роботи. Основні положення дисертації можуть бути використані: 1) при складенні нового історико-архітектурного опорного плану Львова та досліджуваних міст (Бережани, Броди, Городок, Дрогобич, Золочів, Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, Самбір, Снятин, Стрий, Тернопіль, Яворів); 2) при опрацюванні генерального плану та зонінг-планів Львова і розглядуваних міст; для проєктів детального планування районів, які були забудовані у період, що вивчається; для перспективного концептуального вирішення просторового росту Львова та окремих питань, наприклад, розвитку вуличної мережі Львова; 3) для розширення списку об'єктів у містах, що потребують охорони; 4) при розробці місцевих правил забудови і нормативної літератури; 5) при подальших поглиблених

вивченнях структури міста; 6) для підготовки узагальнюючих праць, підручників і науково-методичних посібників з історії архітектури й урбаністики України, у курсовому й дипломному проектуванні.

Особистий внесок здобувача у працях [1-3, 6-7, 9-11], написаних у співавторстві, полягає в опрацюванні архівних, статистичних та ін. джерел, участь у постановці мети і вирішенні основних завдань, аналізі результатів досліджень та формулюванні висновків.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення і висновки дисертації викладені й обговорені на українських та міжнародних конференціях і семінарах: VIII-й науковій сесії Наукового товариства ім. Шевченка (Львів, 1997); Міжнародній науковій конференції “Бальтазар Гакет (Аке) – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи” (Львів, 1997); Українсько-австрійському семінарі “Історія Галичини в період Австро-Угорської монархії” (Львів, 1997); українсько-польському науково-практичному семінарі “Історична, мистецька та архітектурна спадщина Жовкви: проблеми охорони, реставрації та використання” (Жовква, 1998); науковій конференції “Картографічна спадщина України” (Львів, 1998); Міжнародній конференції “Античні традиції в центрально-європейській архітектурі 2-ї половини XIX ст.” (Прага, Літомишль (Чехія), 1998); Міжнародній конференції “Юліан Захаревич і значення його діяльності напередодні XXI ст.” (Львів, 1998); науковій сесії “Просторовий розвиток галицьких міст, розташованих між Дунаєм і Сяном, у період галицької автономії” (Ясло (Польща), 1999); у звіті-довіді про результати наукових досліджень у Гердер-Інституті (Марбург (Німеччина), 2000); на Міжнародній науковій конференції “Картографія та історія України” (Львів, 2000); у звіті-довіді про результати досліджень у Ягеллонському університеті (Краків (Польща), 2002); у науковій конференції “Соціотопографія України” (Львів, 2002); XIV-й науковій сесії НТШ (Львів, 2003).

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, основної частини (п'яти розділів), висновків, списку використаних джерел та літератури, який налічує 467 найменувань, 12 додатків. Загальний обсяг дисертації становить: 138 стор. основної текстової частини, 30 стор. ілюстративного матеріалу, 52 стор. переліку використаних джерел, 173 стор. додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Стан дослідження розвитку архітектурно-планувальної структури міст та урбанізаційного процесу Галичини періоду 1772–1918 рр.*» проаналізовано й узагальнено результати досліджень попередників і сучасників з питань розвитку архітектури й урбанізаційного процесу, соціально-економічних відносин краю наприкінці XVIII–поч. XX ст., а також історії міст Галичини й архітектурно-просторового розвитку протягом австрійського періоду.

Загальновідомі в Україні праці представників архітектурної науки: А. Буніна, М. Гарсія, А. Іконнікова, Б. Келлера, Р. Кацнельсона, Є. Кириченко, Н. Крашеннікової, Т. Саваренської, Ю. Савицького, І. Ерна – у загальних рисах характеризують містобудівний розвиток у світі, залишаючи поза увагою окремі історичні регіони. У Європі, головним чином в Англії, Німеччині та Франції, традиції досліджень урбанізаційного процесу періоду промислової революції дуже розвинені й беруть свій початок ще з кін. XIX ст., а в таких державах як Австрія,

Польща, Угорщина, Чехія та Словаччина ці питання піднімаються наприкінці 20-х рр. ХХ ст. і більш ґрунтовно досліджуються в період після Другої світової війни. В Європі в окремих країнах велика кількість праць, зокрема Л. Беневоло, А. Бляу, В. Браунфельса, Р. Гайлігенталя, Е. Грушки, Е. Генцмера, Е. Деака, Е. Еглі, П. Жоржа, Г. Гофріхтера, В. Кайррата, В. Кісса, П. Лаведана, Г. Матцерата, Г. Мелінца, А. Моравански, К. К. Павловського, О. Пікля, М. Плятцера, Я. Праделя, В. Франца, С. Ціммерманна, Г. Шмідля, Г. Штекля, Ж. Югена, постанала в результаті історико-урбаністичних, містознавчих, соціологічних досліджень, які здебільшого охоплювали зміни у великих та середніх містах під впливом індустріалізації та урбанізації, модернізації стилю життя, праці і т. п. Вагомий внесок у розвиток вітчизняної теорії і практики містобудування та системи розселення внесли: Ю. Білоконь, В. Вадімов, Я. Косіцький, М. Кушніренко, В. Тімохін, І. Фомін. Наприкінці ХХ ст. активізуються культурологічні дослідження, зокрема, в галузі містобудування – І. Фоміна, в архітектурі – В. Проскуракова. В останні десятиліття значно поживалися регіональні дослідження, які сприяли появі синтетичних праць з історії розвитку міст, часто у взаємозв'язку з регіонами. Однак жодні міста-прикладні з Галичини (за винятком лише дуже скупого згадування про Львів) не були представлені у загальній історії архітектури й урбаністики цього часу.

Проблематикою міст австрійської провінції Галичини займалися окремі представники української, польської, австрійської та російської наукової думки. Проте архітектурно-просторовий розвиток сукупності міст Галичини (в межах території України) протягом австрійського періоду взагалі не був предметом спеціального наукового дослідження. Автори, що принагідно торкалися цієї тематики, обмежувалися загальними міркуваннями, або ж зачіпали лише певні аспекти, окремі міста чи архітектурні пам'ятки цього періоду.

Найбільш численними є описи міст Галичини в подорожніх нотатках і працях дослідників кін. XVIII–поч. XIX ст.: А. Бера, В. К. В. Блюменбаха, С. Бредецького, А. Ф. Бюшінга, Б. Гакета, Х. В. Дома, Й. Г. Коля, Е. Б. Кортума, Ф. Краттера, Й. Немцевіча, Й. Рорера, А. Г. Траунпаура, К. Б. Фойерабенда, А. Шмідля, М. Ф. Штгогера, Й. А. Шультеса – в яких відображено стан галицьких міст і містечок наприкінці XVIII–поч. XIX ст., згадуються окремі дані щодо чисельності населення міст, його етнічного складу, стану промисловості, характеру архітектури в різних місцевостях регіону. Серед путівників кін. XIX–поч. XX ст. (фон Гуттрі, М. Ковальчука, Р. Кордуса, І. Крип'якевича, А. Мединського, М. Орловича, Я. Пйотровського, А. Шнайдера) більшість була присвячена Львову, і лише згадувались окремі міста, в яких представлено цікаву чи цінну архітектуру, або ж ті, що мали досить розвинений промисловий потенціал. Зазначені вище праці носять переважно історіографічний та краєзнавчий характер.

Значно більший обсяг досліджень з питань просторового розвитку міст в австрійський період присвячено тій частині Галичини, яка на сьогоднішній день входить до складу Польщі. Польські науковці: Я. Богдановський, К. Бронський, Я. Гофф, М. Далецький, Г. Замойський, А. Зелецький, А. Косек, Б. Красновольський, Я. Мальчевський, Д. Опалінський, К. Павловський, С. Потемпа, Я. Пурхля, Е. Я. Садовська, В. Сьлівінський, Б. Тондос, Г. Хоміцький – в останні десятиліття інтенсивно проводять дослідження з проблем архітектурно-просторового,

урбаністичного, соціотопографічного, економічного, промислового розвитку окремих міст, що створює методологічну базу дослідження міст у дисертаційній роботі.

Вагомим моментом при вивченні розвитку міст є використання досліджень окремих авторів, що відображають адміністративний устрій краю (С. Барвінський, С. Гродзиський, Р. Петрів, І. Ступницький), демографічні процеси (А. І. Бравер, Я. Гофф, П. Ебергардт, К. Заморський, В. Калінка, Ф. Краттер, Б. Кумор, С. Левіцький, Р. А. Марк, В. Охримович, Т. Пілат, В. Рапацький, Т. Рутовський, В. Токаж, А. Фікер), класифікацію міських поселень (Бізінгер, Я. Карпінець, Г. Петришин, В. Токаж), а також періодичних статистичних і картографічних матеріалів, які видавалися протягом 1772-1918 рр.

Для створення узагальнюючої картини розвитку міст Галичини було опрацьовано ряд джерел, що засвідчують політичну й економічну ситуацію в містах кін. XVIII–поч. XX ст. У окремих монографіях чи публікаціях вітчизняних та зарубіжних дослідників XX ст. – М. Габреля, С. Кіневича, Я. Кіся, О. Мазурка, Р. А. Марка, Р. Петріва, Ф. Рачека, З. Рузевича, А. Станіславського, Ф. Стебля, І. Сьомочкіна, С. Шуро, піднімаються питання розвитку промислового та економічного стану галицьких міст і регіону, залізниці або ж розвитку міст і містечок в цілому. Крім того, в загальній історії урбаністики України неабияку увагу деяких представників історико-містобудівної та історичної науки – М. Бевза, В. Вуйцика, І. Могитича, Р. Могитича, Г. Петришин, Б. Посацького, О. Рибчинського, А. Рудницького, Л. Харевич, Б. Черкеса, привернули дослідження окремих міст чи об'єктів у містах періоду XVIII–XX ст., а також проблеми актуальності збереження містобудівної спадщини Галичини.

Оскільки Львову, як столиці однієї з коронних земель Австрійської (а з 1867 р. дуалістичної Австро-Угорської) імперії, присвячено численні праці дослідників XIX–XX ст.¹, то це місто потребує окремого розгляду. Аналіз вибраних досліджень, присвячених архітектурі окремих будівель і стильових ознак, дає можливість охарактеризувати загальні тенденції у розвитку забудови міста розгляданого періоду. Автори, серед яких архітектори, урбаністи, історики, мистецтвознавці, географи та ін., зосереджували увагу на динаміці демографічних процесів, історико-правових аспектах міського життя і змін в адміністративній реорганізації міста в австрійський період, в окремих працях подано фактологічно-аналітичний матеріал щодо забудови міста: змін у забудові середмістя (акцентуючи на знесенні оборонних мурів, створенні бульварів) і розвитку передмість, а також формування ландшафту (створення парків, скверів), покращення стану гігієни в місті, нормування забудови. Велика кількість досліджень попередників сприяла появі узагальнюючих праць про місто. Розвиток Львова, особливо II-ї пол. XIX–поч. XX ст., розглядався у контексті промислового та економічного розвитку, що певним чином диктувало зміни у формуванні забудови й просторового середовища міста. Поза увагою окремих

¹ М. Бевз, В. Вуйцик, М. Габрель, Т. Гошко, С. Гошовський, Й. Геринський, М. Долинська, І. Дрекслер, М. Ковальчук, Ю. Криворучко, І. Крип'якевич, Р. Липка, С. Лінда, Т. Максимюк, С. Малець, Т. Мерунович, Р. Мих, Р. Могитич, К. Осташевський-Баранський, Г. Островський, Б. Павловський, Ф. Папее, В. Проскураков, Я. Пурхля, А. Рудницький, М. Сеял, О. Степанів, І. Сьомочкін, Т. Трегубова, Р. Фелінський, І. Ходиніцький, Й. Холодецький-Бяляня, І. Шараневич, О. Шишка, Б. Черкес, О. Чернер, Ф. Яворський

дослідників не залишилися питання територіального розвитку міста, що назріли на поч. ХХ ст. (зокрема ідея створення “Великого Львова”), аспекти культурологічного й футурологічного розвитку, актуальність яких залишається й до сьогоднішнього дня.

Окрему групу матеріалів для роботи склали архівні документи, карти і плани, передусім 52-го [Магістрат міста Львова], 146-го [Галицьке намісництво, м. Львів] та 720-го [Колекція планів і карт населених пунктів, земельних ділянок і шляхів сполучення на території Галичини (1722–1944)] фондів Центрального державного історичного архіву України у Львові й фондів 2 [Магістрат Королівського м. Львова (1918–1939)], 3 [Магістрат м. Львова], 7 [Львівське повітове староство], 926 [Колекція історичних і географічних карт] Державного архіву Львівської області.

У другому розділі «*Методика й основні методи дослідження*» викладено використані методи для дослідження архітектурно-просторового розвитку міст Галичини, яке базується на порівняльному, історичному й факторному аналізах процесу містотворення. Розвиток урбанізації як історичного, соціально-економічного і територіально-просторового процесу, що полягає в еволюції густоти міських поселень, зростанні міст і чисельності міського населення, залежить від сукупності багатьох чинників. У дисертаційній роботі було визначено дві основні групи чинників, що впливають на урбанізаційний процес: зовнішні – загальнорегіональні (містотворчі) та внутрішні – розпланувальні. Для дослідження розвитку архітектурно-планувальної структури міст у контексті урбанізаційного процесу було використано наступні методи:

1. Метод першоджерел, який полягає в опрацюванні карт території Галичини кінця ХVІІІ–поч. ХХ ст. з виявленням окремих функцій (розвиток мережі доріг, заїздниць, адміністративного поділу і т. п.), планів міст ХІХ–поч. ХХ ст., зокрема кадастрових карт сер. ХІХ ст., архівних документів, а також звернення до історіографії урбаністики й архітектури міст. Застосування цього методу дає можливість простежити основні чинники, які проявляються через розвиток основних комунікацій, еволюцію територіально-адміністративного поділу регіону, зон впливу міст-адміністративних центрів, розвиток економіки та промисловості; щодо окремих міст – відтворити територіальний розвиток міста.
2. Метод багатокритеріального аналізу, використання якого дає змогу виявити первинні та вторинні фактори впливу на розвиток архітектурно-планувальної структури в умовах урбанізаційного процесу.
3. Метод картографічно-розподільчий із наступним застосуванням методу структурного аналізу допомагають виявити взаємозв'язок складових регіону: місто-адміністративний центр як вузол комунікацій і нагромадження регіональних функцій (залежність: місто – регіон); складових частин міста (центр – периферія).
4. Метод типологічної класифікації, застосування якого створює підстави для розподілу міст за певними ознаками на окремі підгрупи, Львів при цьому складає окрему підгрупу.
5. Метод порівняльного аналізу дає можливість на основі вивчення основних урбаністичних концепцій ХІХ–поч. ХХ ст. широко проводити історико-містобудівні паралелі.

6. Метод морфологічного аналізу дозволяє визначити структурну будову різних частин міста й основні композиційні тенденції у її формуванні.
7. Графоаналітичний метод застосовано для створення діагностичної та прогностичної картини розвитку міст і основних характеристик урбанізації в цілому.
8. Метод натурних обстежень дозволяє виявити сучасний стан збереженості розпланування й забудови, сформованих протягом ХІХ–поч. ХХ ст. у містах Івано-Франківської, Львівської і Тернопільської областей та обґрунтувати цінність останньої з метою охорони та подальшого практичного використання.
9. Метод системного підходу полягає у дослідженні міста як складного елементу процесу урбанізації за визначальними факторами.

Побудова моделі дослідження урбанізаційних процесів відбувається у декілька етапів, виходячи з макрорівня просторової організації на мікрорівень:

I – рівень районного планування розглядає регіон як цілісність і виявляє структурні елементи, загальні для цілого регіону;

II – рівень територіального розвитку міста у регіональному масштабі;

III – рівень детального планування й забудови елементів (дільниць) міста з функціональним розподілом, формування цілісних містобудівних утворень у межах міста (житлових, житлово-рекреаційних та житлово-промислових районів);

IV – рівень окремих об'єктів забудови з основними характеристиками вписування їх при територіальному розвитку міського середовища.

У третьому розділі *«Європейські тенденції розвитку міст та урбанізаційний процес у Галичині наприкінці ХVІІІ–початку ХХ ст.»* проаналізовано міжнародний досвід розвитку міст протягом півтори століття, нові урбаністичні ідеї того часу та їх реалізації; відслідковується розвиток мережі міст Галичини, реорганізаційних заходів австрійського державного законодавства стосовно принципів класифікації міських поселень, еволюція передумов містобудівного розвитку регіону, загальнорегіональних чинників протягом австрійського періоду й будівельне право.

У Європі старі міста, не обмежені вже знесеними фортифікаціями, стрімко збільшують свою територію в десятки разів, і відповідно зростає чисельність населення. Відбувається механічне заповнення нової міської території; геометричні форми розпланування міста, прочитані у класиків ренесансу, почерпнуті в бароко, у період абсолютизму й індустріального розвитку наповнюються новим змістом через докорінну зміну соціологічної, технічної, політичної та економічної ситуації.

Три шляхи розвитку міст переважають наприкінці ХVІІІ–поч. ХХ ст.:

- I – Санація (стосовно існуючих старих міст з перспективою подальшого розвитку):
 - проекти перебудови історично сформованих міст – план Османа для Парижа (50-60-х років ХІХ ст.) з прокладенням через складений міський організм нових сполучень чи проект Рінгштрассе (1857 р.) у Відні з характером розкішної вулиці у поєднанні з мілітарно-репрезентативним значенням в дусі абсолютизму, що базувався на принципі репрезентативності й барокових просторових концепціях, як основи розвитку відкритого динамічного міського простору;
 - розвиток ідей планіметричного урбанізму, під впливом яких у 1893 р. постають плани генеральної регуляції та розвитку “Великого Відня”: варіант радіально-

концентричного розпланування О. Вагнера та укрупненого радіально-концентрично-полідіагонального розпланування Е. Фасбенбера;

- збагачення зеленню міського простору (масивів історичної забудови) шляхом розмежування радіальними “просіками” і широкими концентричними бульварами-парками на окремі частини сегментної форми (система Еберштадт – Морінг), як вирішення кризових проблем урбанізованого середовища великих промислових міст з подальшим зростом міста ланцюгами передмість, відокремлених зеленими просторами вздовж головних транспортних артерій;
- повна реконструкція існуючої структури, якої зазнали історично складені міста Правобережної, Лівобережної і Слобідської України, що входила до складу Російської імперії, на зламі XVIII–XIX ст. Розроблено проекти регулярного розпланування для десятків міст, у т. ч. Києва, Кременчука, Лебедина, Охтирки, Полтави, Сум, Харкова, Чернігова.

II – Децентралізація (стосовно існуючих міст і новостворюваних):

- “Нове поселення у ландшафті”, як ідеальний шлях розвитку міського організму, міста-сади Говарда, перші з яких реалізовані у 1903 і 1918 рр.;
- децентралізація великого міста, метою якої була побудова менших і більших поселень, районів у різних зручних місцях периферії на різній відстані, які б могли згодом перерости у регульовані міста, утворені на нових гігієнічних засадах (концепція “групового міста” Е. Говарда для 250 тис. мешк., яке включало різнофункціональні міста-супутники, і вважалося умовою комфортного проживання);
- поєднання концепції міста-саду та децентралізованого розвитку міста: закладення спеціально функціонально вузько зорієнтованих нових поселень – т.зв. колоній, з використанням регулярного розпланування, типового проектування, обмеженням числом типів житлових будинків та скупим набором споруд соціально-громадського призначення (реалізація теоретичних концепцій поселень: “Село Оуена” (1817) для робітників у Англії, місто робітників Сальтер (1851-1863), Бурнівль (1879), “Щаслива колонія” (1854));
- лінійна форма розвитку міста (стрічкове місто Сорія і Мата).

III – Закладення нових міст:

- заснування десятків нових міст протягом XVIII–XIX ст. на Півдні України (Берислав, Єлизаветград, Миколаїв, Овідіополь, Одеса, Ольвіополь, Херсон) дозволяло розробляти різні прийоми розпланувальних композицій і структурної організації функціональних зон поселень.

З переходом Галичини під владу Австрії, край вступив у новий етап свого розвитку, для якого характерним було два періоди. I-й – 1772-1860 рр. – перехідний період суспільних відносин від феодалізму до капіталізму. Щодо розвитку процесу урбанізації – це період накопичення потенціалу (збільшення кількості населення, зокрема міст, розвиток ремесла і торгівлі), аграрна орієнтація розвитку, проведення урядових реформ, спрямованих на піднесення міст. Протягом цього періоду відбувається стагнація мережі дрібних міських поселень та зріст міста Львова як столиці обширної провінції, що було відображенням абсолютистських ідей в урбаністиці. II-й – 1860-1918 рр. – розвиток капіталістичних відносин, впровадження автономії як адміністративно-правового імпульсу для розвитку

провінції та, як економічно-промислового імпульсу, зародження в регіоні індустріального виробництва, промисловий розвиток краю, який супроводжується створенням нової комунікаційної інфраструктури в Галичині. У цей період зростають лише ті міста, які виконували функції адміністративних центрів і стали осередками товарного виробництва, концентрації економічних, соціальних і політичних явищ, що відіграло вирішальну роль в урбаністичному розвитку регіону, розвитку нафтопромислів і будівельної індустрії.

У I-й період простежується загальний спад урбанізаційного процесу (деградація міських поселень) до його стабілізації. На початок періоду усереднені дані засвідчують у всій Галичині 254 міста і 57 містечок (разом 311 міських поселень, в українській частині – 175). В Австрійській монархії міста й містечка щодо підпорядкування поділялися на 3 класи: королівські, що підлягали особистій юрисдикції імператора, муніципальні, з власним самоуправлінням, та підлегли. Такі розглянуті у роботі міста-адміністративні центри як Львів, Самбір і Стрий належали до королівських; Жовква, Станіславів і Коломия – до муніципальних; Бережани, Золочів і Тернопіль – до підлеглих.

У європейській практиці XIX ст. була прийнята норма, за якою міськими вважали лише поселення з чисельністю понад 2 тис. мешк. У 1810 р. була опрацьована класифікація міст всієї Австрійської монархії за критерієм кількості населення на 13 класів. У практиці використовувався поділ міст на три великі групи: I категорія – великі міста (переважно столичні з чисельністю понад 30 тис. жителів); II – середні (від 12 до 30 тис.); III – малі (від 2 до 12 тис.) Більшість галицьких міст залишилася за межами офіційної дефініції міста, лише у 53 міських поселеннях чисельність мешканців становила понад 2 тис., з них лише в 13 – понад 8 тис.

У зв'язку з аграрною орієнтацією краю відбувся значний спад частки галицьких міст (за статистичними даними 1857 р.) на фоні всієї монархії, що свідчило про господарський застій провінції, і негативно відбилося на стані урбанізації.

II-й період – друга половина XIX ст. – відмінний активізацією економічно-урбанізаційних процесів, які у західних провінціях континуально еволюціонували. У 1869 р. порівняно з 1857 у Галичині 70 поселень перейшли демографічну межу 2 тис. мешканців, а із 313 міських поселень 74 міста виконували функції адміністративних центрів (повітових міст). Стан урбанізації у 1870 р. виявив характерний тип малого міста кількістю мешканців від 2 до 6 тис., в яких проживало 37,5% всього міського населення. Дрібні містечка стали менш чисельними, ніж у попередній період. Львів акумулював 20% всього міського населення.

Характерною рисою динаміки урбанізації в Галичині є швидкий зріст чисельності населення у великих містах. Міст з чисельністю мешканців понад 10 тис. у 1843 р. було 9, у 1851 р. – 8, у 1857 р. – 9, у 1869 р. – 12, у 1880 р. – 18. А під кінець століття сформувалася група середніх міст, чисельність населення в яких було у межах 6-10 тис. Саме те, що ці міста у переважній більшості знаходилися на території Прикарпаття, стало ознакою індустріального поступу краю. У 1910 р. всі поселення за кількістю мешканців поділялися на 6 категорій. 784 поселення Галичини переступили поріг 2 тис. осіб, з них 684 – від 2 до 5 тис. (ці дві категорії об'єднують у більшості села), 65 – від 5 до 10 тис., 21 – від 10 до 20 тис., населення 14 міст становило понад 20 тис.

Феноменом в урбанізації Галичини є просування Львова з категорії середніх міст у категорію великих, причому динаміка зросту чисельності населення Відня і Львова протягом XIX ст. була однаковою. У 1772 р. населення Львова становило ледь понад 20 тис., а в 1869 р. – 87 тис., 1914 р. – 212 тис. осіб, не змінюючи при цьому величини території.

Особливості урбанізаційного процесу в Галичині визначаються тим, що наприкінці XVIII–поч. XX ст. його формування відбувається під впливом факторів зовнішньої дії – адміністративно-функціонального, транспортного, економічно-промислового, демографічного. Визначальними при цьому процесі були також і розпланувальні чинники: розвиток вуличної мережі, забудови, інженерного благоустрою міста, форми власності – як фактори внутрішньої дії.

Протягом досліджуваного періоду на території Галичини було проведено неодноразові політико-адміністративні поділи, які базувалися на досвіді німецьких земель. У ході кількаразових адміністративних реорганізацій відбувалися зміни кількості округів (циркулів) шляхом багаторазового подрібнення від 6 у 1773 р., з поділом їх на 59 (60) дистриктів, до 18 у 1782 р. (згодом – 19), і розподіл їх у 1849 р. на 63 повітові староства (кількість яких у 1851 р. зросла до 75, згодом – до 176). З 1867 р. до складу метрополій Львів і Краків увійшли 74 повіти (48 і 26), які існували водночас і як судові повіти, округи ж остаточно було скасовано. З 1876 р. до 1910 р. кількість повітів зросла до 83. Влаштування додаткових повітових управлінь стимулювало також розвиток містечок, залучених до центральних функцій.

У 1867 р. Австрія перетворилася на дуалістичну Австро-Угорську монархію. Галичина ввійшла до австрійської частини імперії, і отримала широку автономію (формально – у 1861 р.) – найбільшу серед інших провінцій, що сприяло економічному розвитку території. Широкої розбудови зазнало територіальне самоуправління. Аналіз статистичних даних по адміністративних об'єднаннях дозволяє простежити темп урбанізації через зміни співвідношення край – регіон – місто. На відміну від Західної Галичини, де частка міського населення безперервно підвищується (як у цілому в регіоні), у Східній це явище мало місце лише по великих містах, які були економічними центрами або важливими транспортними вузлами і мали значення, що виходило за межі відповідного повіту. До таких належали Бучач, Коломия, Станіславів. Приріст населення цих міст сприяв зростаючій урбанізації відповідних повітів. Край поступово втрачав свій винятково аграрний характер, а міське населення засвідчувало набагато швидший темп приросту по відношенню до регіону, й водночас спостерігається скорочення чисельності населення, соціальний та економічний занепад цілого ряду містечок.

Для Галичини характерною була слабка індустріалізація, і лише в таких метрополіях як Львів і Краків цей процес за своїми масштабами та інтенсивністю був порівняльним з розвитком великих міст Західної Європи. Але у другій половині XIX ст. економічний розвиток у цих містах добився лише незначного прогресу: в економічному житті залишалися головними галузями, як і раніше, торгівля і комерція, які, як і індустрія, служили місцевому ринку. На фоні всіх міських поселень розвивалися в основному ті, які були важливими транспортними (комунікаційними) вузлами, тобто знаходилися спочатку на поштових трасах, державних гостинцях, а згодом – на залізничних напрямках. Введення в

експлуатацію у 1850-60-х роках залізниці надало містам-залізничним вузлам нового імпульсу, втягнуло Галичину в орбіту європейського ринку, сприяло розвитку нафтопромислів та лісорозробок. Імпорт промислової продукції був дуже обмеженим, а сировини – значним. Імпортувалися передовсім, нафта і нафтопродукти, ліс, сіль, озокерит. У другій половині XIX ст. на Прикарпатті розвивається нафто-, озокерито-, соледобувна, лісопереробна та обробна (сформована в основному іноземним капіталом) *промисловість*, простежується тенденція до зміцнення виробництва, концентрації банківського капіталу.

З входженням Галичини до складу Австрії, уряд почав розробляти ряд заходів, якими б можна було впорядковувати забудову в містах. У будівельних законах для Королівства Галичини, які були видані і доповнені Надвірною канцелярією у 1877, 1882, 1883, 1885, 1888, 1889, 1898, 1899 та 1907 рр., була проведена класифікація міських поселень за демографічними, функціональними та історичними ознаками. Розвиток міст, поділених на групи, відбувався відповідно до типових приписів, і їх архітектурні обличчя набували загальних рис. Окремо були виділені 2 міста із особливим статусом: Львів і Краків. “Будівельним статутом для 29 міст” виділено в одну групу вибрані з 80 міст-центрів повітів більші міста, які завдяки своєму розташуванню та ресурсам посідали перспективи розвитку. На цей час лише половина з них пододала демографічну межу 10 тис. мешк. “Будівельним статутом для більших місцевостей у Галичині” було об’єднано 154 міста й містечка, серед них 53 центри повітів і міста й містечка з чисельністю населення понад 2 тис. мешк. Решта, майже 100 найменших містечок, які були збережені як категорія згідно з історичним принципом, розцінювались у практиці як села.

У четвертому розділі «*Принципи організації архітектурно-планувальної структури столичного міста Львова протягом 1772-1918 рр.*» розкрито вплив європейських урбаністичних ідей та їх трансформації у розвитку архітектурно-планувальної структури Львова.

Формування архітектурно-планувальної структури Львова як адміністративного центру великої провінції Австрійської імперії у контексті європейських тенденцій відбувалося поступово, кількома етапами, які залежали від комбінації урбанізаційних чинників.

Аналіз історіографії, а також власні дослідження дали змогу визначити й охарактеризувати в архітектурно-урбаністичному розвитку Львова 1772–1918 рр. сім періодів:

□ I період (1772-1826) – *санация міста*: А) -розбір середньовічних фортифікацій, опрацювання плану “прикрашання міста”; -розвиток середмістя, проведення незначних архітектурно-будівельних робіт з модернізації та реконструкції житлової забудови; -фрагментарна забудова близької периферії; Б) перші заходи щодо: -будівництва транзитних доріг; -благоустрою вулиць (формування „вулиці навколо міста” й організація кільцевого руху); -покрашення санітарного стану міста; -реорганізації сфери будівництва; -проведення секуляризації.

□ II період (1826-1848) – А) *реконструкція забудови середмістя*: -розбір будинку старої ратуші й спорудження нової, знесення будівель середринкового кварталу; -реконструкція, перебудова та забудова у класицистичному стилі будинків у історичному центрі; Б) *розбудова міста вздовж головних транспортних вулиць*

шляхом суцільної забудови: -розвиток передмість поміж головними дорогами, - проведення офіційного поділу міста на окремі частини: середмістя і чотири історично складені передмістя, Жовківське, Бродівське (Личаківське), Галицьке і Краківське. Внаслідок інтенсивності забудови на основі давніх доріг, що розходяться від історичного ядра, і трас водних потоків, зафіксувалася радіальна спрямованість основних магістральних вулиць.

□ III період (1848-1870) – А) *доповнення середмістя високоцільною забудовою*; Б) *формування репрезентативності передмістя*: -перенесення важливих громадських установ на передмістя; -зміна класицизму історизмом; -прокладення залізниці і зумовлена цим швидка розбудова міста в західному й східному напрямках; - обмеження нового житлового будівництва (провідним типом стає багатоквартирний прибутковий будинок); -спорудження промислових підприємств; -поява робітничих кварталів і селищ Богданівка, Левандівка, Сигнівка.

□ IV період (1870-1890) – А) *збільшення кількості суттєвих будівельних заходів у середмісті* (після отримання Львовом у 1870 р. самоврядування): -значне ущільнення кільця забудови навколо центральної частини міста; -впровадження трамваю; Б) *ущільнення забудови передмість, початок індустріально-функціонального зонування, утворення виробничо-селищних зон*: -остаточне формування мережі вулиць між Нижніми валами та вул. Новий Світ; -розбудова території міста при адміністративних межах й на вільних просторах між головними вулицями, поглинання забудовою вздовж головних вулиць робітничих селищ; - розробка проекту створення об'їзної (кільцевої) вулиці, на зразок віденської.

□ V період (1890-1900) – А) *спад приросту забудови території міста*: - проведення часткової санації та регуляції центральної частини Львова; Б) *надмірна ущільненість забудови, розвиток функціонального зонування міста*: -остаточне окреслення адміністративних кордонів міста; -трансформація дисперсної забудови у суцільну та стрічкову й більшої поверховості; -прокладення паралельних довгих вулиць до щільнозабудованих головних доріг, сполучених короткими поперечними (утворення численних обширних фрагментів регулярного планування, яке заповнювало простір між центробіжними радіальними вулицями).

□ VI період (1900-1914) – А) -завершення інженерних заходів у середмісті – остаточна регуляція і каналізація Полтви та її численних приток; Б) *формування репрезентативних осередків міста по основних функціональних зв'язках, посиленій будівельний рух*: -продовження репрезентативної осі вздовж русла Полтви новоствореною вулицею Академічною і перенесення сюди активності середмістя, створення громадського центру у прилеглій до Полтви частині Краківського району; -ідея продовжити репрезентативну функцію міста у напрямку до головного вокзалу, через територію новобудов, опертих на нові планувальні засади, зокрема сьгоднішніх вулиць С. Бандери, М. Коперніка; -розвиток прямолінійного напрямку від вокзалу до міста (вулицею Городоцькою до місця традиційних торговель); -будівництво розкішних індивідуальних будинків – вілл та палаців, і споруд, призначених для тимчасового проживання – кошар, готелів.

□ VII період (1914-1918) – *період стагнації у розбудові міста* (у зв'язку з наслідками Першої світової війни).

Нові європейські урбаністичні ідеї втілювалися при розробках планів регуляції столичного міста наприкінці XIX–початку XX ст., у яких важливе значення надавалося естетиці та гігієні міста, передбачався розвиток вуличної мережі, площ та типів забудови. Необхідність опрацювання плану регуляції була спричинена: 1) значним ростом кількості мешканців Львова, і в зв'язку з тим, потребою в торгівлі, промисловості, будівельному русі, а особливо комунікацій, 2) відведенням нових будівельних теренів під забудову, 3) включенням у забудовану територію міста підміських громад, 4) необхідністю відбудови дільниць, знищених внаслідок стихійних лих (пожеж, повені і т. п.).

Під впливом практики створення на передмістях міст-садів на межі XIX і XX ст. виникають райони вілл та особняків на найсприятливіших для проживання підвищених ділянках південних та південно-західних околиць міста, а також колонії робітничого житла (чи промислово-мешкальні дільниці): райони Богданівка, Власна Стріха, Вульки, Залізні Води, Козельники (Новий Львів), Нове Знесіння, Новий Замарстинів, Новий Світ, Левандівка, Сигнівка, Софіївка, Кривчицька колонія. Також закладаються підміські поселення, які зберігали характер села – т.зв. сільськогосподарські колонії. Розбудова Львова шляхом будівництва нових житлових районів на периферіях міста особливо інтенсифікувалася після Першої світової війни.

Наприкінці австрійського періоду у Львові під керівництвом архітектора І. Дрекслера за прикладом інших європейських міст опрацьовується генеральний план, відомий під назвою “Великий Львів”, у якому територія міста збільшується за рахунок земель підміських громад: спершу з 32,23 км² до 53,36 км², за наступним етапом – до 63,8 км², за третім мала б досягти близько 82 км² (сьогодні – 203,32 км²). У розплануванні передбачалося перетворення історично утвореного радіального планування мережі вулиць у радіально-кільцеве.

Проект “Великого Львова” під керівництвом І. Дрекслера був розроблений лише в 1920-28 рр. В ньому вперше ставилися проблеми перспективного розвитку міста в масштабах приміської зони. Намічалася широка програма озеленення з розширенням паркових масивів, що мали утворити єдиний зовнішній зелений пояс.

У п'ятому розділі *«Тенденції розвитку архітектурно-планувальної структури міст Галичини протягом 1772–1918 рр.»* розкрито основні принципи просторового розвитку інших міст Галичини (в межах України), проаналізовано реалізовані урбаністичні теорії в більших містах та їх значення для нашого часу.

Розвиток архітектурно-планувальної структури міст Галичини, які за чисельністю населення у II-й половині XIX ст. віднесено до категорії великих (понад 10 тис. мешк.) – Броди, Дрогобич, Коломия, Самбір, Снятин, Станіславів, Тернопіль, – і середніх (в межах від 6 до 10 тис. мешк.) – Бережани, Бучач, Городок, Долина, Збараж, Золочів, Калуш, Стрий, Тисмениця, Яворів, зазнав менш значних змін. У більшості з них у I-й половині XIX ст. зноситься оборонні укріплення, а на їх місці влаштовуються прогулянкові алеї чи бульвари (Дрогобич, Коломия, Золочів) або ж вулиці (Станіславів, Стрий), проводяться заходи щодо покращення благоустрою і санітарного стану: заощення вулиць та площ. У цих містах лише з розвитком промисловості після середини XIX ст. з'являються квартали щільної житлової забудови. Середмістя цих міст, сформовані ще в період середньовіччя, з

вулицями незначної ширини, підпорядкованими осьовим напрямкам, що взаємно перетинаються, і з дво-, триповерховою забудовою. На передмістях дерев'яна забудова починає змінюватися мурованою, з'являються райони вілл (наприклад, у Дрогобичі, Самборі, Станіславові). По містах, що виконували функції адміністративних центрів, наприкінці XIX–поч. XX ст. зводяться окремі громадські будівлі, навчальні заклади, проводиться функціональне зонування міської території, що передбачало також винесення торгових площ на передмістя і влаштування головних площ адміністративного характеру.

Процес формування і розвитку архітектурно-планувальної структури більших міст проходив здебільшого стабільно: спочатку за рахунок інтенсифікації внутрішньо-міських територій, а згодом – використання суміжних земель.

Містобудівний розвиток XIX–XX ст. характеризується двома напрямками організації архітектурно-просторового середовища міст: з одного боку – парадного з новосформованими бульварами й вулицями, з кварталами великих будинків (здебільшого громадського призначення), озелененням та благоустроєм; а з іншого – буденного з внутрішніми просторами кварталів і концентрацією підсобних господарських функцій, з промисловими спорудами.

Регуляційні плани того часу передбачали заміну існуючого “безладу”, успадкованого від попередніх епох, шляхом впорядкування за рахунок випрямлення і розширення вулиць та формування вздовж них фронтальної забудови. Ці плани забудови міст створювалися з наміром об'єднати в собі основні засоби найсприятливішого вирішення важливих вимог: 1) комунікаційних, 2) забудови, 3) гігієни та 4) краси житла для людей.

В містобудуванні України кін. XVIII–поч. XX ст. спостерігалися не лише регіональні відмінності різних історичних її частин (що входили до складу різних держав), але й спільні риси в структурі поселень, їх розпланувальних вирішеннях, у принципах забудови кварталів, вулиць і площ, громадських центрів. Найбільш поширеною була компактна структура, характерна для ряду міст-адміністративних центрів, котрі, незалежно від природно-топографічної ситуації, периферійного чи серединного положення громадського центра отримали компактність і можливість з часом рівномірно розвиватись у різних напрямках. Разом з тим, розвиток ряду менших міст вздовж головних шляхів зумовило їх лінійну структуру.

У загальних висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано основні його положення, що виносяться на захист.

1. В українській науковій літературі простежується помітне відставання дослідженості урбанізаційного процесу на території Галичини періоду кін. XVIII–поч. XX ст. в порівнянні із територією Південної і Східної України, сьогодишньої Польщі, та ще більший розрив у порівнянні до Центральної та Західної Європи. На фоні усіх міст Галичини найбільш досліджений Львів, а саме, було намічено основні етапи територіального розвитку міста, докладно вивчалися окремі споруди та комплекси, переважно громадські, з наголосом на їх стилістику, типологію, окремі заходи щодо перевлаштування середмістя, не торкаючись розвитку архітектурно-планувальної структури всього міста.
2. Загальна методика дослідження опирається на факторний аналіз, що передбачає виявлення чинників розвитку урбанізаційного процесу, які групуються на

зовнішні, що впливають на формування мережі міст розглядуваного періоду, та внутрішні, що впливають на формування архітектурно-планувальної структури міста. Допоміжними служать методи: першоджерел, структурного аналізу, типологічної класифікації, порівняльного аналізу, морфологічного аналізу, графоаналітичний, натурних обстежень.

3. Проблеми перехідного періоду від міста середньовічного до індустріального розв'язувалися такими теоретичними ідеями: I період (кін. XVIII–XIX ст.) – закладення нових міст на засадах формотворення періоду абсолютизму (класицистичні міста України); на основі санації історичного міста шляхом прккладення нових комунікацій та озелених просторів (бульварів, алей, скверів), покращення благоустрою, інженерного та соціального забезпечення (Будапешт, Відень, Лондон, Львів, Париж, Прага, Рим); II період (кін. XIX–поч. XX ст.) – пошук нових моделей розселення: -стрічкове місто Сорія і Мата, -розвиток міста дільницями-сателітами, -групове місто Е. Говарда. Ці ідеї у різній мірі відбулися на розвитку архітектурно-планувальної структури більших міст Галичини.
4. Визначено міста, де були втілені нові теоретичні концепції проектування. Класифікація міст Галичини, визначення темпів їх зросту виявили групу міст, які в досліджуваній період отримали імпульс розвитку (Бережани, Броди, Дрогобич, Городок, Золочів, Калуш, Коломия, Львів, Самбір, Снятин, Станіславів, Стрий, Тернопіль, Яворів). Виявлено залежність розвитку архітектурно-планувальної структури міст від передумов, що сформувалися в регіоні наприкінці XVIII–поч. XX ст. Серед зовнішніх містотворчих чинників найбільш важливими були: - функціонально-адміністративний; -транспортний (поштові дороги від 1772 р., державні дороги 1820-1880 рр., мережа залізниць з 1860 р.); -економічно-промисловий; -демографічний. Як чинники комплексного характеру з ознаками зовнішнього і внутрішнього впливів виступають: -будівельне право (як основний законодавчий); -стилістичні концепції. Внутрішні чинники – розпланувальні – це: -розвиток вуличної мережі міста; -забудова; -інженерний благоустрій.
5. За характером втілення європейських концепцій кін. XVIII–поч. XX ст. містобудування Галичини є порівнюваним з тогочасною практикою центральноєвропейських держав. Важливу роль у пов'язанні характеру забудови міст регіону з сьогоднішніми країнами Центральної Європи, які утворилися в результаті розпаду Австро-Угорської імперії (Австрії, Польщі, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Чехії), відіграли “Будівельні статuti”, оперті на загальні засади для всієї монархії. У них: –виокремлено Львів, що розвивався за законами столичного міста; –виділено групу міст, що інтенсивно розвивалися (в сьогоднішніх межах України – 15: Бережани, Броди, Бучач, Городок, Дрогобич, Жовква, Заліщики, Золочів, Коломия, Самбір, Снятин, Сокаль, Станіславів, Стрий, Тернопіль). У цих категоріях міст утворювалися нові забудовані території та архітектурні ансамблі: привокзальні, промислові центри, райони вілл, розроблялися плани регуляції забудови. У групі малих міст і містечок розвивався новий адміністративно-обслуговуючий центр. У категорії найменших міст, прирівняних до сіл нормування забудови торкалося лише забудови вздовж головної транзитної дороги, яка проходила через ринкову площу.

6. Розширена і доповнена періодизація просторового розвитку Львова: I період (1772-1826) – санація міста; II (1826-1848) – розтягнення міста вздовж головних транспортних вулиць; III (1848-1870) – розвиток передмість; IV (1870-1890) – функціональне зонування міста, поширення забудови поблизу залізничних вокзалів, підвищення висоти забудови; V (1890-1900) – ущільнення забудови передмість, формування репрезентативних осередків міста по основних функціональних зв'язках; VI (1900-1914) – посилена розбудова міста; VII (1914-1918) – завершення розбудови міста.

У розвитку архітектурно-планувальної структури Львова кін. XVIII–поч. XX ст. було виявлено такі головні принципи її організації:

- принцип *синхронізації*, який полягав у одночасному втіленні ідей епохи промислової революції великих міст Європи: санації (прокладення бульварів), створення репрезентативності (пр. Т.Шевченка, вул. С.Бандери), закладення ідей міста-саду (райони вілл і забудови на Новому Світі), функціонального зонування міста;
 - принцип *стилістичної єдності*, який полягав у впровадженні і розвитку у розплануванні окремих новопосталих частин міста австрійського періоду класицистичних прийомів;
 - принцип *генетичної стійкості*, який полягав у домінуванні в планувальній мережі радіальності, сформованій при закладенні міста.
7. У розвитку архітектурно-планувальної структури більших міст Галичини визначено основні прогресивні тенденції: -протягом XIX–поч. XX ст. відбувалося втілення ідей функціонального зонування міської території; -з II-ї пол. XIX ст. з прокладенням залізниці намітився напрям розширення території міста від історично сформованої забудови міста до нових шляхів сполучення; -проходить зріст периферії середмість за рахунок озелених районів престижного житла; -створюються резервні території для подальшого росту міста. По містах регіону було втілено європейські ідеї урбаністичного розвитку: -санація (влаштування бульварів у Золочеві або вулиць на місці колишніх фортифікацій у Станіславові, Стрию); -втілення ідей міста-саду (райони вілл на передмістях (Дрогобич, Самбір, Станіславів, Стрий тощо) та колоній (робітничих у призалізничних районах, “взірцевих” сільськогосподарських (Городок, Станіславів, Щирець)).
8. Пропонується при проведенні комплексної реконструкції досліджених міст виділити збережені історичні містобудівні комплекси (наприклад, комплекс бульварів і площ із громадською і житловою забудовою в центральній частині, вулиці з репрезентативною й житловою забудовою колишніх передмість, привокзальний комплекс, райони віллової забудови на південно-західних теренах у Львові; вулиці з районами вілл у Дрогобичі, Самборі, Стрию, привокзальна площа у Станіславові, Старому Самборі) та елементи планувальної структури (як історичної містобудівної схеми) з метою подальшого їх збереження та охорони.

Публікації автора за основними результатами та положеннями дисертації:

Статті у фахових наукових виданнях

1. *Петришин Г., Іваночко У.* Урбанізаційні процеси в Галичині в австрійський період (1772-1918) // Вісник ДУ “Львівська політехніка”. Архітектура. – Львів, 1998. – № 358. – С. 213-220.

2. *Криворучко Ю., Петришин Г., Іваночко У.* Територіальний розвиток Львова у кінці XVIII–XX ст. // Містобудування та територіальне планування. – Київ, 1999. – Випуск №3. – С. 144-152.
3. *Петришин Г., Іваночко У.* Еволюція принципів класифікації міст Галичини в австрійський період (1772-1918 рр.) // Книга міст Галичини. Міждисциплінарні дослідження у містознавстві / Заг. ред. *Г. Петришин.* Вісник ДУ “Львівська політехніка”. Архітектура. – Львів, 1999. – № 379. – С. 67-95.
4. *Іваночко У.* Будівельно-правові заходи щодо територіально-планувального розвитку Львова у XIX столітті // Вісник ДУ “Львівська політехніка”. Архітектура. – Львів, 1999. – № 375. – С. 214-216.
5. *Іваночко У.* Передумови урбаністичного розвитку Галичини наприкінці XVIII–початку XX ст. // Вісник НУ “Львівська політехніка”. Архітектура. – Львів, 2002. – № 439. – С. 211-216.

Статті у наукових виданнях, збірниках наукових праць

6. *Петришин Г., Іваночко У.* Територіально-планувальні перетворення Львова в австрійський період (1772-1914) // Львів: місто – суспільство – культура: Зб. наук. пр. / За ред. *М. Мудрого.* – Львів, 1999. – Т. 3. Спец. випуск Вісника Львівського університету. Серія історична. – С. 191-208.
 7. *Петришин Г., Іваночко У.* Скільки міст було у Галичині в австрійський період (1772–1918)? // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – № 1(2) '98. – Івано-Франківськ, 1998. – С. 151-160.
 8. *Іваночко У.* Функціональна організація Галичини на основі картографічно-статистичних матеріалів XIX ст. // Картографія та історія України: Зб. наук. пр. – Львів, Київ, Нью-Йорк, 2000. – С. 133-142.
 9. *Іваночко У., Лінда С.* Карти і плани Львова як джерело для досліджень просторового розвитку міста у підавстрійський період (1772-1918 рр.) // Історичне картознавство України: Зб. наук. пр. – Львів, Київ, Нью-Йорк, 2003. – С. 214-265.
 10. *Петришин Г., Іваночко У.* Відображення Львова на зламі XVIII–XIX ст. в описах чужоземців // Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи: Дослідження і матеріали / Упоряд. та наук. ред. *М. Вальо, М. Кріль.* – Львів, 2000. – С. 159-167.
 11. *Петришин Г., Бойко Х., Іваночко У.* Галицькі міста і містечка (кін. XVIII–поч. XX ст.) (за записами німецькомовних мандрівників) // Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи. – Львів, 2000. – С. 168-185.
 12. *Іваночко У.* Етнографічні спостереження Б. Гакета у Галичині // Бальтазар Гакет – дослідник Південно-Східної і Центральної Європи. – Львів, 2000. – С. 144-152.
- Матеріали конференцій*
13. *Іваночко У.* Урбанізаційні особливості Жовківського циркулу [повіту, округу] та системи його міських поселень протягом австрійського періоду (1772-1918) в контексті розвитку регіональних і місцевих функцій // Історична, мистецька, архітектурна спадщина Жовкви: проблеми охорони, реставрації та використання. – Жовква, Львів, 1998. – С. 66-74.

АНОТАЦІЯ

Іваночко Уляна Ізяславівна. *Розвиток архітектурно-планувальної структури міст Галичини в умовах урбанізаційного процесу 1772-1918 рр.* – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури. – Національний університет “Львівська політехніка”, Львів, 2004.

Дисертацію присвячено виявленню передумов і визначенню закономірностей та особливостей розвитку архітектурно-планувальної структури міст Галичини у контексті урбанізаційного процесу 1772-1918 рр. На основі численних джерел і вибраної методики проведено класифікацію міст Галичини, визначено темпи їх зросту і групу міст, які в досліджуваній період отримали імпульс розвитку і де були втілені нові теоретичні концепції проектування. Встановлено вплив на розвиток архітектурно-планувальної структури міст тенденцій, що сформувалися в Європі наприкінці XVIII–поч. XX ст. Висновки роботи можуть бути використані при проведенні комплексної реконструкції міст з врахуванням їх класифікації щодо містобудівної типології історико-архітектурної спадщини з метою виділення історичних містобудівних комплексів та елементів планувальної структури для подальшої їх охорони.

Ключові слова: місто, урбанізація, архітектурно-планувальна структура, територіальний розвиток, Галичина, архітектурно-урбаністичні концепції, будівельно-правове законодавство, містобудівний комплекс.

АННОТАЦИЯ

Іваночко Уляна Ізяславівна. *Развитие архитектурно-планировочной структуры городов Галичины в условиях урбанизационного процесса 1772-1918 гг.* – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 – Теория архитектуры, реставрация памятников архитектуры. – Национальный университет “Львовская политехника”, Львов, 2004.

Диссертация посвящена выявлению предпосылок и определению закономерностей и особенностей развития архитектурно-планировочной структуры городов Галичины в контексте урбанизационного процесса 1772–1918 гг. На основании многочисленных источников и выбранной методики проведена классификация городов Галичины, определены темпы их роста и группа городов, которые в исследуемый период получили импульс развития и где были внедрены новые теоретические концепции проектирования. Раскрыта зависимость развития архитектурно-планировочной структуры городов от предпосылок, сформировавшихся в Европе в конце XVIII–нач. XX вв. Выводы работы могут быть использованы при проведении комплексной реконструкции городов с учетом их классификации относительно градостроительной типологии историко-архитектурного наследия с целью выделения исторических градостроительных комплексов и элементов планировочной структуры для дальнейшей их охраны.

Ключевые слова: город, урбанизация, архитектурно-планировочная структура, территориальное развитие, Галичина, архитектурно-урбаністическіе концепції, строительно-правовое законодательство, градостроительный комплекс.

ANNOTATION

Ivanochko Uliana. *Development of architecturally planned structure of Galicia cities under conditions of the urbanization process of 1772-1918.* – Manuscript.

Thesis for a degree of Candidate of architecture (Ph. D.) in speciality 18.00.01 – Theory of architecture, restoration of monuments of architecture. – Lviv National Polytechnic University, Lviv, 2004.

The thesis is dedicated to the disclosure of prerequisites and the determination of the regularity and peculiarities of development of architecturally-planned structure of Galician cities in the context of the urbanization process of 1772-1918.

This work carried out a scientific generalization and systematization of the results of predecessors' and contemporaries' researches concerning the problems of the urbanization process on the territory of Galicia (Halychyna) during the period of industrialization and development of architecturally-planned structure of individual cities. The general methodology of the research is based on the post-factor analysis and on revealing the factors of development of the urbanization process, which are classified as town-planning and laying-out. On the basis of numerous sources, including statistics, and the chosen methodology, the cities of Galicia were classified, the rate of their growth was determined, and a group of cities was identified, which gained impetus of development (Berezhany, Brody, Drohobych, Horodok, Yavoriv, Kalush, Kolomyia, Lviv, Sambir, Snyatyn, Stanislaviv, Stry, Ternopil, Zolochiv) during the period in question and where new theoretical design concepts were embodied. Dependence was established of development of architecturally-planned structure of cities on prerequisites that formed in this region from the end of the 18th century to the beginning of the 20th century: external (town-planning) factors – functionally administrative, communicative (road and railway systems), economically industrial, demographic; complex nature factors with signs of external and internal influences – building law, stylistic conceptions; internal (laying-out) factors – development of a city traffic, a building substance, an engineering improvement. Local and regional “Building Statutes”, based on general principles for the whole Austro-Hungarian monarchy, played an important role in linking the building character of Galician cities with today's states of Central Europe.

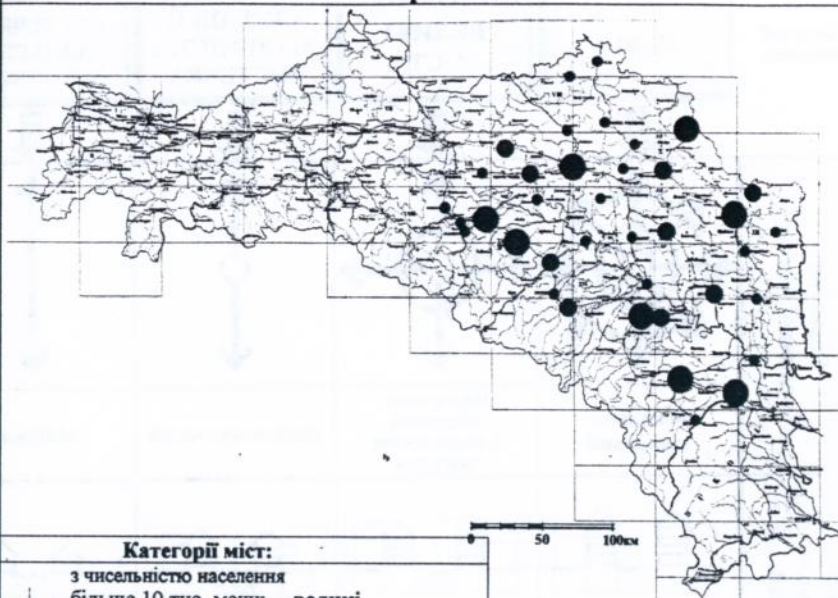
There were determined common tendencies in development of architecturally planned structure of Lviv as a capital of the royal country from the end of the 18th century to the beginning of the 20th century with other European capital cities when resolving the problems of transitional period from a medieval city to an industrial one. The division into periods of territorially planned development of Lviv was expanded and supplemented. The examples of the application of European modern architecturally urban ideas in large cities of Galicia were identified.

The results of this work can be used during the complex reconstruction of cities taking into account their classification by town-building typology of the historically architectural heritage aiming at identifying the preserved historic town-planning complexes and elements of planned structure for their further protection.

Key words: city, urbanization, architecturally-planned structure, territorial development, Galicia (Halychyna), architecturally town-planning concepts, building legislation, town-planning complex.

УРБАНІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС У РЕГІОНІ

Мережа міст

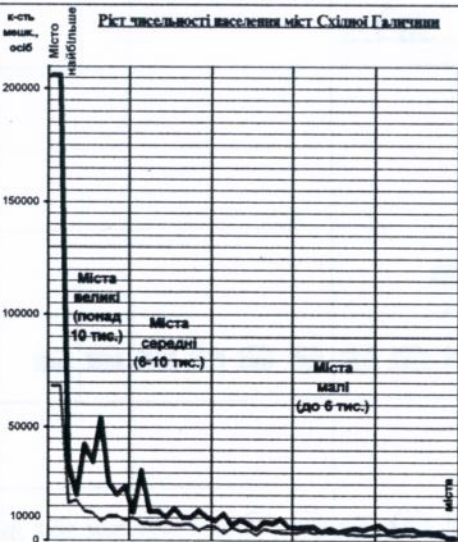

Категорії міст:

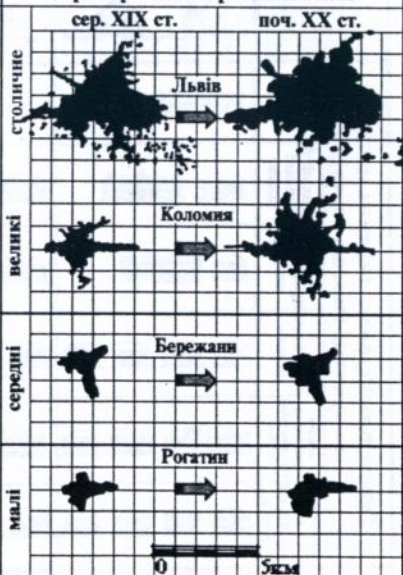
з чисельністю населення
 більше 10 тис. мешк. – великі
 6-10 тис. мешк. – середні
 до 6 тис. мешк. – малі

Демографічні процеси у містах

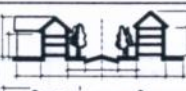
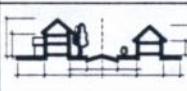
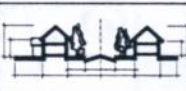

Територіальний розвиток міст

1850-1910

ПРИНЦИПИ Й ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АРХІТЕКТУРНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ МІСТ ГАЛИЧИНИ

Категорії поселень		ЛЬВІВ	ВЕЛИКІ МІСТА	СЕРЕДНІ Й МАЛІ МІСТА, МІСТЕЧКА	МІСТЕЧКА Й СІЛЬСЬКІ МІСЦЕВОСТІ	
						
Розвиток вуличної мережі		радіально-кільцевий	перехресно-кільцевий з виявленням центром	лінійно-вузловий	лінійний	
Загальне нормування масштабу забудови						
						
						
Типове проектування окремих закладів (на прикладі закладів освіти)		вищі школи				
		гімназії й реальні школи				
		професійні школи				
		нормальні школи				
		змішані й поєднані парфільні школи				
		тривимірні й парфільні школи				

Підписано до друку 27.05.2004 р.
Формат 60×90 1/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Умовн. друк. арк. 1,5. Обл.-видав. арк. 0,89.
Тираж 100 прим. Зам. 40409.

Поліграфічний центр
Видавництва Національного університету “Львівська політехніка”
вул. Ф.Колесси, 2, 79000, Львів

453849

AB 59.930
AB 59.930

МИСТ

ИЛ

МИСТ